

Portrévázlat Preisich Gáborról a Herder-díj elnyerése alkalmából

Kiemelkedő építészeti és városrendezési munkája alapján, „az európai kulturális örökség megőrzése és továbbfejlesztése terén szerzett érdemeiért” ez év májusában Bécsben Herder-díjjal tüntették ki Preisich Gábor építész. (Az első magyar Herder-díjas Kodály Zoltán volt, 1965-ben.)

Preisich Gábort — legalábbis a nevét — olvasóink közül is sokan ismerik. Folyóiratunkkal tartott kapcsolata a mi számunkra egyszerre hasznos és megtisztelő. A lapszerkesztéshez nyújtott sok értékes tájékoztatása, nálunk publikált írásai, és legszűkebb munkatársi gárdájának nagyrészt az ő ösztönzésére írott cikkei révén vált évről évre szorosabbá ez a kapcsolat. Életről, személyéről már kevesebbet tudunk, munkásságát is jobbra általánosságban ismerjük. Hogy nagyformátumú ember, azt még most is inkább csak sejtem, most, hogy először volt alkalmam hosszasan beszélgetni vele — róla magáról. Ahogy főbb vonalaiban nyomon követhetem pályáját, gondolatait, kibontakozott előttem egy nagy tudású, sokoldalú érdeklődésű, színes egyéniség. S talán az általa el-

mondottaknál is többet tudtam meg az építészetéről vallott nézetéről abból a könyvből, amit Walter Gropiusról, a Bauhaus alapítójáról, a modern építészeti egyik legnagyobb alakjáról írt.

Preisich Gábor 1909-ben született. Édesapja gyermekorvos volt, egyetemi tanár, Magyarország határain kívül is elismert tudós, a kommuné alatt a járványkórház igazgatója. „A szüleimnek nagyon sokat köszönhetek — mondta. — Például azt, hogy kicsi koromtól önállóságra neveltek. Ötéves voltam, amikor vörhenyben megbetegedtem, s a hallásomat csaknem teljesen elveszítettem. Akkor még nem volt hallókészülék. Ennek ellenére sohasem kísérgettek az iskolába, édesanyám nap mint nap reszketve, de hallatlan önuralommal figyelte az ablakból, hogyan kelek át a forgalmas Körúton... Ennek az lett az eredménye, hogy nekem a rossz hallásom miatt semmiféle kisebbségi érzésem nem volt. Az iskolában egyszerűen fogtam egy széket és kiültem a katedra elé, hogy megértsem a tanárt. Azt is bölcsen tették, hogy reáliskolába írtattak. Jól rajzoltam, verseket írtam, elsősorban a művészetek érdekelték. A humán érdeklődés és a reáliskola hatása:

talán e kettősségből eredeztethető, hogy építészkarra jelentkeztem.”

A fiatalemberben már tudatossá vált az önállóságra törekvés: az első évfolyamot a karlsruhei egyetemen végezte. A Műegyetemen 1930-ban diplomázott. A modern építészettel — még műegyetemi hallgató korában — a Bauhaus-elveket valló, baloldali érzelmű, kitűnő, modern építészek: Molnár Farkas, Ligeti Pál, Fischer József révén került kapcsolatba. Csatlakozott a CIAM (a Modern Építészeti Nemzetközi Kongresszus, melyet Le Corbusier alapított, 1929-től Gropius volt az alelnöke) magyarországi szekciójához s részt vett a CIAM 1930-as berlini kongresszusán is. Szeretett volna még egy ideig külföldi tanulmányokat folytatni. Berlinben összeismerkedett Moutschen belga professzorral, s megkérte, vegye fel az irodájába, akár a legcsekélyebb fizetésért... Így 1930—31-ben az ő liège-i építészeti irodájában kezdett tervezni. (1958-ban, amikor Moutschen meghívására Belgiumba utazott, a liège-i tervezőiroda falára függesztve viszontlátta néhány tervrajzát...) 1931-től 1944-ig tervező-építészként dolgozott

idehaza. Vadász Mihállyal, majd Gerle Györggyel társulva jelentős épületeket tervezett (ezeket magyar és külföldi szaklapok publikálták), tanulmányokat írt. A felszabaduláskor már az ismert nevű modern építészek közé tartozott.

Hosszan időztem az ifjúkoránál, mert meggyőződésem, hogy a család haladó szellemű légköre, s a CIAM körül csoportosuló modern építészek hatása — párosulva az egyén adottságaival — determinánssá váltak további pályáján. Az építészetet mindinkább komplexitásában látta; ezen felül nem egy-egy épületben, hanem háztömbökben, lakótelepben, városközpontokban, a Város egészében gondolkodott-álmodott, már pályája kezdetén is. A harmincas évek derekán olvasott arról, hogy készítik Budapest városfejlesztési programját. Fogta magát, ismeretlenül elment a fejlesztési program készítését irányító kiváló várospolitikus, Harrer Ferenc lakására, s közölte: őt ez a fejlesztési terv nagyon érdekli! Harrer a kezébe nyomta az addig elkészült javaslatokat, hogy tanulmányozhassa, s észrevételeit megtegye. Harrer Ferenc mun-

Az „OTI”-házak a Köztársaság téren, 1933
(Terv: Árkay, Faragó, Fischer és Molnár, Ligeti, Preisich és Vadász)

A volt Simphon — ma Bartók mozi nézőtere, 1934
(Terv: Preisich, Vadász)

A Lágymányosi lakótelep tervének makettja, 1956

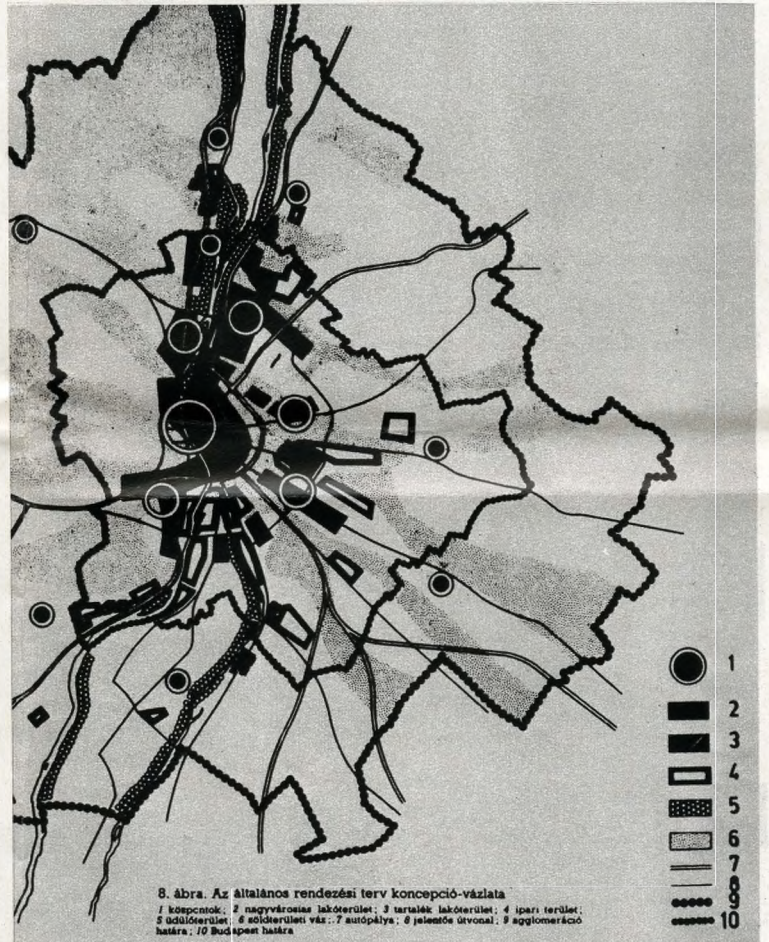
kastílusát később alkalmat is megismerni. „Egyik legfőbb erőssége a koncepcionális gondolkodásban rejlett, abban, hogy mindig el tudta választani a lényegest a lényegtelenről.”

1945-ben Fischer József lett a Közmunkatanács elnöke, Granasztói Pál ugyanitt a városrendezési osztály vezetője. Végre Preisich Gábor is elsősorban annak szentelhetette magát, ami a legjobban foglalkoztatta: a Közmunkatanács városrendezési osztályán hozzáfoghatott — munkatársaival együtt — Budapest általános rendezési tervének készítéséhez. 1948-ban Perényi Imre vezetésével megalakult az első tervezőiroda, az Építéstudományi és Tervező Intézet. Preisich Gábor itt a városrendezési osztály vezetője lett. A budapesti városrendezési terv készítése ez időtől fogva mindmáig nagyrészt az ő nevéhez fűződik. 1949-ben Preisich Gábor szervezte meg a Fővárosi Tervező Intézetet (a mai BUVÁTI jogelődjét), melynek első igazgatója volt. Innen a főváros városrendezési ügyosztályának élére került, majd — tervezői ambícióit követve — visszatért a BUVÁTI-ba, ahol azóta is, szá-

mos más jelentős munkája mellett, a főváros és környéke egészének fejlesztésével foglalkozó tervezés irányítója. A Perényi Imrével, Heim Ernővel és sok munkatársukkal együtt készített általános rendezési tervet 1960-ban emelte törvényerőre a Minisztertanács.

1969-ben a főváros Pro Urbe aranyérmével tüntették ki Preisich Gábort. Ebből az alkalomból folyóiratunkban egy rendkívül izgalmas írást közöltük (1969, 3. szám), amelyben áttekintést nyújt az általános rendezési terv előzményeiről. Írásának első mondata így hangzik: „Budapest általános rendezési tervének elkészítése (1895—1960-ig) 65 éves küzdelem eredménye.” 1945 óta e nagyszabású tervezői-városrendezői munka Preisich Gábor oeuvre-jének szerves része, tulajdonképpen az életmű kiteljesedése. A 65 évből 15-öt — majd 1960 óta, a terv továbbfejlesztése során újabb tizenötöt — ő küzdött, vitázott végig. A folytonosságot jelenti ő a főváros építésének, rendezésének történetében; s nemcsak a jelen, de a jövő Budapestje is örökre örzi magán Preisich Gábor kézjegyét.

Az általános terv „az alapja, a

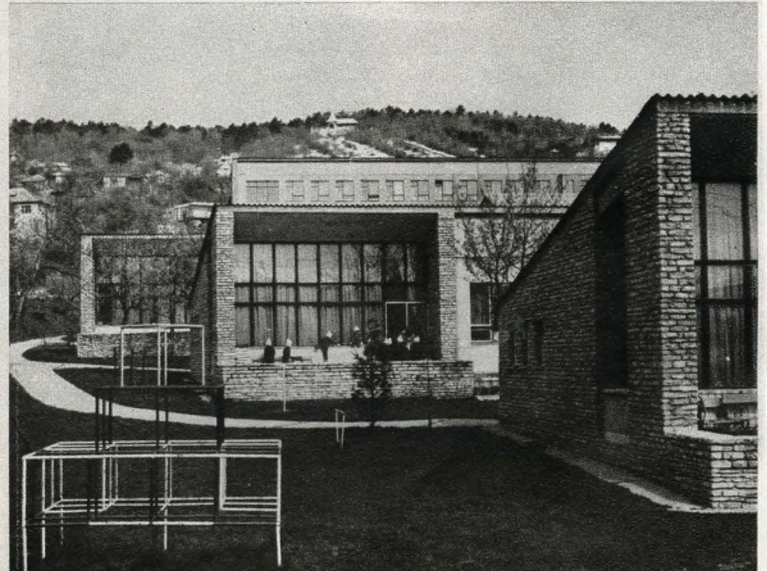

Budapest és környéke központrendszere

A MÉMOSZ Székház, 1946—48
(Terv: Gádos, Perényi, Preisich, Szrog)

A Cseppkő utcai gyermekotthon, 1964
(Terv: Preisich Gábor)

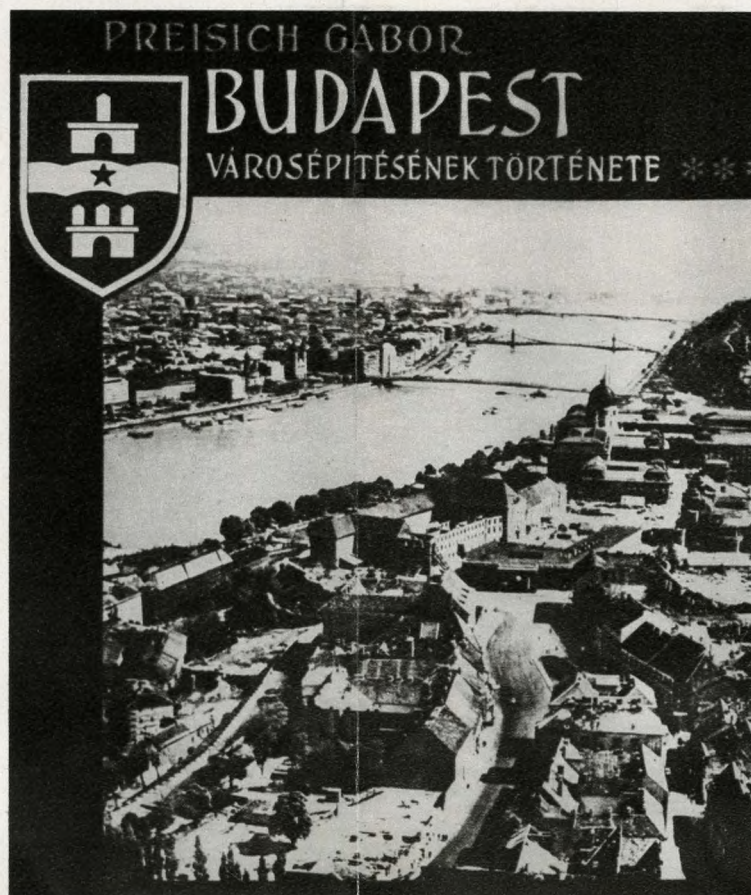

kerete a város fejlődésének, szabályozó eszköz a lakástelepítésre, ipari üzemek, jelentősebb intézmények elhelyezésére, a parkhálózat, a közlekedési hálózat és a közműhálózat fejlesztésére” — írta cikkében Preisich Gábor. Természetesen a tervet időről időre felül kell vizsgálni, szükség esetén módosítani. De az elfogadott tervet be kell tartani! Ötletszerű változtatások helyrehozhatatlan hibákat szülhetnek... De hát mi a kritériuma annak, hogy egy távlati terv biztosan jó, amikor nincs ellenpróba? — kérdeztem. Az igények, a szükségletek tudományos alapossgal végzett, széles körű felmérése ötvöződik koncepcióvá a rendszerező, a szintetizálásra képes építész fejében. S mivel a jóváhagyott terv: keret — lehet, sőt kell is időnként módosítani, a változó, fejlődő igényekhez igazítva. Egyébként csakugyan nincs a kezünkben biztos eszköz a kontrollra; erre majd száz év múltán kerülhet sor. (Mindenesetre elgondolkodtató, hogy már a legelső, a századeleji fejlesztési elképzelések is például 2 millió lakossal számoltak!)

Preisich Gábor az általános rendezési terven kívül számos más jelentős városrendezési tervet készített, a többi között a Belváros és több lakótelep tervét. Építészeti ambícióit sem adta fel, a felszabadulás óta is — elveinek megfelelően teammunkában — több épületet tervezett, számos tervpályázat díjnyertese. Könyveket, építészeti problémákat feltáró cikkeket, Budapesttel kapcsolatos demográfiai, szociográfiai tanulmányokat ír, építészeti-városrendezési ankétokat szervez. Csak bámulom: honnan meríti fáradhatatlanságát, s azt a derűt, ami látszólag kiapadhatatlanul árad belőle? Az íróasztala fölött felfedeztem egy kis táblát, a következő felirattal: „Az optimizmus az egyetlen lehetséges munkahipotézis minden felelős ember számára.” (Gábor Dénestől származik a mondás.) Hasonlóképpen bámulatra méltó koncentráló képessége, aminek most magam is tanúja voltam. Otthonában beszélgettünk. Nagy családban élnek; három lánya közül kettő családotul mellette lakik. Ahogy érkeztek haza a családtagok, az unokák, mind be-beköszöntek, az ölébe felkapaszkodó s öt barátian „Gabi”-nak tituláló unokát türelmesen tartotta karjai között — de a témából, a mondanivalóból nem zökkent ki egy percre sem. A felesége mesélte: az ostrom alatt férje egy füzettel ment le a pin-

Könyvborítók (Tahin Gyula reprodukció)

cebe, ne magam sorokat, kellene bizonyosan lehetne, modernizálni, egészségesebb környezetet teremteni?

„Engem néha elmarasztalnak a harmonizálásra való hajlam vétkében” — mondta a többi között. Erről azt gondolom: félreértik Preisich Gábor alapállását, aki a szintézis megteremtésének kényszerében él. Munkálkodásának tehát a célja, az értelme, a végeredménye csakis egy magasabbrendű harmónia megteremtése lehet. Hogy ehhez milyen módszerrel jut el, abban valóban szerepet játszhatnak alkati adottságai — tehát harmonikus lénye is. Az mondjuk, természetes, hogy az urbanisztika minden résztudományával foglalkozik; az már meglepőbb, hogy Radnóti, Weöres Sándort éppúgy idézi emlékezetből, mint Arany Jánost és Vörösmartyt, otthonos a világirodalomban, rendszeres tárlatlátogató; s az arculat teljessége kedvéért jegyzem föl: autót nem vezet, de úszik, szeret evezni, sízni s minden sportnál nagyobb felüdülést szerez számára, ha szigligeti kertjében kaszál...

Preisich Gábor 1962-ben kapott Ybl-díjat. 1969-ben címzetes egyetemi tanár lett. Ugyanez évben kapott Pro Urbe aranyérmét. 1972-ben lett — Budapest városrendezési problémáit tárgyaló értekezése alapján — a műszaki tudományok doktora. A Herder-díj elnyerése eléggé váratlanul érte. „Hogy tevékenységemre felfigyeltek, az — személyemen keresztül — a magyar városrendezés színvonalának nemzetközi elismerését jelenti. Nyilván az is hozzájárult, hogy bármerre megfordultam a világban, mindig összevetettem a budapesti problémákat más városokéval, a tapasztalatokat összegeztem, igen sokszor ismertettem külföldi új városrendezési eredményeket idehaza — és sok előadást tartottam Budapest fejlesztéséről külföldön, sok tanulmányt publikáltam külföldi szaklapokban is.”

„Ha hosszú működésemre visszatekintek — mondotta végezetül — Budapest fejlődésére gondolok, és még fennálló hiányosságaira. Jólesik nekem az a tudat, hogy képességeimhez mérten én is hozzájárultam ehhez a fejlődéshez, nem csak abban, amit alkotam-terveztem, de abban is, hogy milyen hibákat sikerült elhárítanom. Munkásságom végső mértékét azonban a város lakói készítik majd el.”

Kövendi Judit